

Matrimónio e família alicerce da sociedade.
Liberdade e estabilidade do matrimónio”.

por Pe. Giuseppe Fumagalli PIME

"Família i aliserse di sociedadadi", i ta faladu: i na familia, ku tabanka, povu, Estadu, (es ki ta faladu sosiedadi), ta firma nel, suma ku pekadur ta firma na si pe.

N kuda kuma es ku no papia na titulu i ka kansadu di intindi si kontra no kuda un bokadu nde ku fiju di pekadur ta padidu, nde ki ta kirsintidu tok i na kumsa rapara si garandis, si yermons, si familia, i na sina manera di yanda ku manera di komporta na metadi di jintis.

Bom, no kuda um bokadu na es kussa: limaria, ora ke padi fiju, kil fiju i ta lestu di bida independente di si garandis, i ta lestu di yanda ku di kirsi tok i pudi padi tan. Fiju di pekadur naw, i ka juntu. Anti di pudi yanda i na tarda pa mame ba ta bambul, dipus, nin ki kumsa yanda, i na tarda inda na prisisa di si garandis pa i pudi vivi. La ku no rapara kuma limaria ka ta prisisa di un familia, fiju di pekadur gora i ka pudi vivi sin kila.

Nunka no ka punta no kabesa ke ku manda?

Ke ku limaria e prisis di sina pa e pudi vivi? I ka ciu kusas, si ka sedu manera di oja kusas di kume ku di bibi, di padi ku puku utru kusas. Fiju di pekadur gora ke ki prisis pa i sina? Fora di kil kusas tudu i prisis pa i sina rispita, pa i sina ama, pa i sina purda, pa i sina juda ñutru, pa i sina manera di vivi livre sin ka masa pe di se kumpañeris ke tene tan diretu di vivi na se liberdadi. Na un palabra, i dibi di sina "sedu algin", ku si responsabilidadi, pa vivi na sosiedadi.

No pudi fala kuma familia i purmeru eskola nde ku fiju di pekadur i na sina vivi suma fiju di pekadur ki sedu.

Na família i na bin pudi remenda si pape ku si mame, pa sina manera di ntindi ñutru, manera di ama, di sakrifika si kabesa ku di purda.

Na metadi di si yermons i na sina manera di juda ñutru.

Na metadi di tius, ku donas i na sina rispita garandis ku pidi elis consiju, nde ki na diskubri kuma nin ki alguin kirsi, sempre i ta prisis pa utrus judal pa pudi kuji di fasi kil ki ma na sirbi pa vida.

Na no povus i tene kil "inisiason" ku no ta coma tan "fanadu", nde ku rapazes e ta sinadu manera di comporta suma alguin ki ta pertensi si povu, (suma Balanta, suma Pepel, Bijagó o Felup,) ma kila i un momentu partikular, ki ka ta tira familia si diretu ku si dever tan di kirsinti se fijus suma fiju di pekadur na vida di tudu dia.

Na sociedade di aos um dia i tene tan eskola, nde ku fiju di pekadur ta sina kil ki ta sirbi pa tarbaju ki na bin fasi na si vida; Estadu tan ta tene kuidadu di pul pa i studa "edukason síviku", pa i sina vivi suma sidadon di Giné Bissau;

ma nin essis tudu e ka pudi tira familia si diretu ku si dever di iduka si fijus, pabia família jumna Estadu, si diretus e mas diretus di Estadu, toki Deklarason universal di Diretus di Omi i fala kuma "Família i elementu natural ku fundamental di sosiedadi", pa kila "i tene diretu pa Sosiedadi, tudu ku Estadu, pa e poial, pa e difindil tan": na tudu Estadu i dibi di ten leis ke ta difindi familia.

Si no pensa na es responsabilidadi ku no tene na familia, no na ntindi kintikinti kuma pekadur, antu di risolti padi fiju, i dibi di purpara si kabesa pa kila, i ka son si kurpu; i dibi di sina komporta ku si parseru (maridu o minjer ki kasa kel) ku kil amor, kil kariñu, kil kompreenson ke na sedu isemplu pa si fiju remendal; i dibi tan di purpara un kau nde ku fiju ki na padidu i na pudi tene tempu ku manera di sina es kusas tudu. Pa kila, kumpu un kasa i ka nada, si kil kasa i ka na incisidu ku amor na metadi di maridu ku minjer, amor ki na ndianta pa tudu se vida.

Bo sibi, es i kuadru ideal, i kil ki dibiba di sedu.

Si kontra fijus ku no ta padi e na ocaba familias di es manera, ke na judaba elis kirsi na bardadi suma fijus di pekadur, n kuda kuma es no Giné Bissau i na seduba mas minjor dè.

Bardadi, i ka prisis pa no sukundi realidadi: no pudi konta klaru kuma i ten fijus manga delis ke na matadu na bariga di se mames, kuma tudu ora no ta oja fijus ke padidu fora di kasa, omis ku "kasa dus", "kasa tris", familias ke na pajiga pabia di disintindimenti na metadi di maridu ku minjer...ku manga di utru kusas ku no sibi serto dentro di no korson kuma e ka sta diritu, i dibiba di ten leis ke ka ta pirmitiba kila, ma...nin ki el no ta kala, no ta sufri, si kontra i ka anos propi ku no ta lestu di fasi kila...

Resultadus? I na no fijus ku no ta oja elis; rapazes ke ta brinka ku bajudas toki, fora di kil abortus ku elis tan ta fasi, utru fijus di pekadur e ta padidu sin kondison di pudi kirsi suma fiju di pekadur. Tras di kila no ta cora pabia di kriminalidadi, pabia ladrons omenta, pabia bida ka tene mas balur, pabia algin ta mata si kumpañer nin ki pa furta un kusa pikininu...

I ka es ku no ta cora tudu dia? Toki no ta fala kuma mundu di gosi, bardadi i yabri, ma na manga di kusas i ma pior!

Utru gubernus di es mundu korda sintidu dianti di es kusas ke ta kuntisi.

Na 4 di Dezembru di anu ki passa, Bill Clinton, Presidente di Estados Unidos di Amerika i bai na Hollywood, nde ku manga di filmes ta fasidu nel, i fala artistas di

sinema ku rializaduris pa e para fasi filmes nde ku violensia tene, nde ku familia ta lebsidu tan tudu ku si baluris . No sosiedadi ka pudi, asi ki fala, i duensi, kriminalidadi pasa, bida ka ta rispitudu. Si no misti pa no tera san, ali mesiñu li: no ba ta kumpu familia pa i sedu firme, no pega tan tarbaja ku bon vontadi, a seriu.

I na es sintidu ku Anu internasional di familia i proklamadu na mon di ONU.

Grizia Katolika gora seta yentra nel ku kontentamenti, ku manga di bon vontadi di tarbaja pa kumpu un sosiedadi nobu, un tera sabi, nde ku fiju di pekadur pudi kirsi na rispitu, na amor ku na pas.

Grizia Katoliku ki na vivi ali na Giné Bissau i na kombida abos tudu, kristons em partikular, ku tudu gintis ke fia na Deus, pa no puy sintidu na kil ku Deus kontanu: oca ki misti kumpu pekadur, i kumpul omi ku minjer, i kumpu elis "familia", antu di fala elis pa e padi fijus; saude di familia i kondison indispensavel pa no tene un tera ku saude, nde ku tudu pekaur pudi vivi un vida sabi.

2ª parte

No fala kuma: i na familia ku tabanka, povu, Estadu, (es ki ta faladu sosiedadi), ta firma nel, suma ku pekadur ta firma na si pés. Gosi no na fala kuma pé di familia i kasamenti: ora ku bu firma pa fasi un tarbaju, si pe lalu, bu na pudi kai; si bu firma dritu na bu pes, bu na pudi tarbaja tan sabi. El ku manda na no enkontru di aos no na jubi kal ki kondison pa kasamenti pudi firma dritu, tudu ku familia.

Na tudu no povus kasamenti ten. Manera di fasil gora i ka juntu. La ku no na ntindi dus kusa:

- purmeru: kasamenti ta ten pabia asi ku Deus kumpu pekadur, omi ku minjer. Minjer prisisa di omi pa padi fiju. Omi prisisa di minjer pa pudi tene fiju. Fiju gora i na prisisa di elis dus pa i pudi kirsi suma fiju di pekadur, suma ku no falaba na no kombersa pasadu: I Deus ki kumpu pekadur, omi ku minjer, i fala elis pa e bida un so, des manera e na pudi padi fijus, e na kirsinti elis suma fijus di pekadur propi;

- segundu: i ka tudu pekadur nin tudu povu ki ta ntindi manera ku kasamenti dibi di sedu: kada un son ta paña kil ladu ki ma ta rispundi pa si kondison di vida, uttora i ta yara tan na manera di ntindi pabia i ten kualker kusa ki ka ta disal livre pa i pudi ntindi dritu.

Un isemplu: na tudu mundu pekadur ta bibi: ali ta bibi biñu palmu, na utru kau i biñu di kaju, utrus ta bibi biñu tintu, utrus gora e ta kumpu serbeja ku arus, utrus ku miju, conforme produtu ki ma ciu na si rejon, ma elis tudu ta bibi, e ta fala kuma bibi i sabi,

i ta da forsa, i ta da saude. Tudu manera, nin ki elis tudu e sibi kuma, si bu pasanta, bu na cami toki kabesa ka na sta dritu, utroa e ta cami propi tok e ta dana manga di kusa na se bida.

Asi pa kasamenti:

kada povu i ntindi kil ladu ki ma na sirbi pa pudi kumpu vida na kau ke na vivi nel, ma utroa elis tan e ta "pasanta" tok e ta dana tarbaju ku Deus fasi, oca ki kumpu pekadur parsidu kel, i kumpul omi ku minjer pa e pudi ama ñutru pa e junta se bida na un son tok e na padi fiju, ki sedu resultadu di kil amor ku di kil union.

Ki ku no dibi di fasi i di tenta rekupera kil manera "orijinal" di kasamenti, suma ki sai na mon di Deus, sin kabalindadi di pekadur ka mati la.

Kil ku no oca kuma i tene na tudu no povus i es:

- kasamenti i na metadi di un omi ku un minjer. Nin ki omi bin kasa utru minjeris, i kil purmeru ki si minjer propi, i el ki na karga don. Es ki minjer di projecto "original" di kasamenti. Kil utru minjeris i pekadur ki buri elis, i ka Deus.

- kasamenti di un omi ku un minjer i ta involvi tan se familias, ke na firmanta elis pa e pudi ndianta: i suma un aliança na se metadi; elis tudu e sta interessadu na fijus ke na bin padidu, e na juda pa kria elis dritu;

- kasamenti i suma un kontratu, nde ki ten tan kusas pa paga (dote), normalmente i rapaz ki ta paga na mon di familia di bajuda, utroa e na kumeuntu kil limaria ku rapaz oferesi pa kila. I ka kuma i na kumpra bajuda; kila i pa garanti estabildadi di kasamenti, suma si no fala kuma, manera ku no kume bu karna, no ka na riba tras, no na kompromiti pa leva es kasamenti pa frente.

- utroa kasamenti ta "dadu"; i ka rapaz ku bajuda ke na kuji ñutru, ma i se garandis ke na da elis kasamenti. No sibi kuma es i kontra liberdade pessoal, ma no oja na kila priokupason ku no garandis ta tene pa kumpu kasamenti ki na sirbi i ka son pa elis dus, ma pa tudu povu.

- si kasamenti ka pudi ndianta, bo na pajiga, asi ku no garandis fala, ma kil bu minjer di purmeru i na fika inda ligadu ku bo; kusa di pajiga i ta dipindi di kabalindadi di pekadur, kil di fika ligadu ku bu purmeru minjer i kil ku fika inda di projetu di Deus.

No pudiba avansa mas na es tipu di konbersa, ma tempu ka ten. Tudu manera no rapara un kusa: i ten un priokupason na no povus pa kasamenti sedu un kusa seriu,

pa i ka pañadu suma brinkadera di dus jovens; nin ki, pa oca kila, utru kusas ka ta rispitudu, pa isemplu liberdadi pessoal di kuji ñutru.

Suma konkluson no pudi fala kuma: pa kasamenti pudi firma i dibi di ten tarbadju di kilis ke na kasa ku di sosiedadi, ki ta faladu tabanka, povu, Estadu, pa kasamenti kumpudu suma un kusa seriu, fundamental pa vida di sosiedadi.

- Kilis ke na kasa e dibi di judadu pa e purpara se kabesa pa kila. Kurpu i kil ki na jumna ciga na pontu di padi, kabesa gora na tarda inda; i el ki dibi di purparadu; bajuda ki padi nobu inda dimas, utrota i ta brinka ku bebe suma ki ta brinkadu ku boneku. Ke ku manda? Kabesa i ka maduru inda, nin ki si kurpu ciga ja na pontu di padi.

- Kada un son i dibi di sta konvensidu di kuma omi i ka mas minjer, minjer i ka mas omi, ma elis dus e justa, e ta prisis di ñutru pa vivi, pa kirsu, pa padi ku kirsinti fiju di pekadur.

- Rapas ku bajuda e dibi di pudi kuji ñutru na liberdadi, sin ka nada obriga elis, nin se kabalindadi, nin se parentis nin utru kusa mas. Di kualker manera, se garandis e tene diretu ku dever di da elis conseju, sin ka obriga elis.

- Rapas ku bajuda e na kasa tan pa tudu se vida. Kasamenti i ka un kontratu na metade di dus son; no garandis sibi kila, e ta involvi tudu se familias. Kristons gora, e fia tan kuma Deus mati la pa uni elis; kilis gora ke unidu di es manera, pekadur ka pudi pajiga elis. Ma nin ku bu ka fia na kila, si bo pajiga, fiju ku bo padi, nde ku bo na diskargal?

Anta si bu toma kompromis di mbarka algin na bu kanoa pa lebal te nde ki misti bai, bu na diskargal antu di ciga na kil kau? I ka na fala kuma abo ladron, bu furtal si diñeru? Fiju ku bo mbarka na bo metadi pa lebal nde ku iel propri i pudi ba ta tarata di si bida, (suma ku no falaba na utru no kombersa,) bo pudi diskargal gora na metadi di kamiñu pabia bo misti pajiga bo kasamenti, abo ku bu minjer bo ka na seta mas "rema na un kanoa"? Bo fiju ka pudi fala kuma i furtadu pape, i furtadu mame?

- Rapas ku bajuda e na purpara pa toma se responsabilidadi diante di fijus ke na bin padi, di vida ki na kumsa na bariga di minjer: te leis di Estadu dibi di difindi kila; nde ku leis ten gora, suma na Giné Bissau, e dibi di aplikadu.

Anta, si bu ba furta, utru algin gora i ojav, bu na matal pa i ka pudi tistimuña kontra bo? Estadu ka na kastigau? Kil mininu ki kumsa vivi na bariga di minjer ku bu dita kel fora di kasa i tistimuñu kontra bo. Abos gora bo pudi eliminal a vontadi?

Nin ki ku bu minjer, bo ka pudi konkorda di elimina kil bariga ki di abos dus, pabia bo familia justa, kondison ka ten pa kirsinti mas utru fiju...Bo pensa un bokadu: anta si bu pasanta pasajerus na bu kanoa pabia bu mistiba ngaña mas, maron gora lanta, bu na ferca utru pasajerus na mar pa kanoa pudi boia? E ka na fala kuma bu mata elis?

Si rapazes ku bajudas e judadu pa e komporta dritu, na rispita ñutru, na rispita tan vida sin ka brinka kel, si e pudi oca manera di purpara se kabesa pa fasi un kasamenti na amor, na liberdadi ku na vontadi di ndianta nel pa tudu se vida, enton no na pudi avansa ciu na firmanta familias, na garanti edukason di novu jorsons, na kumpu tan karus di demokrasia na korson di sosiedadi, suma ki leme di es Anu internacional di Familia, pa no sosiedadi sedu mas minjor.